

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
KISWAHILI

621

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2020

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org

1. Tofautisha fasihi simulizi na fasihi andishi katika vipengele vifuatavyo:

(a) Umri

Fasihi simulizi ni ya zamani zaidi kwa sababu ilianza kabla ya kuanzishwa kwa maandishi, hivyo imekuwepo kwa vizazi vingi kwa njia ya mdomo. Fasihi andishi ilianza baada ya kubuniwa kwa uandishi, hivyo ni ya hivi karibuni ukilinganisha na fasihi simulizi.

(b) Uwasilishaji

Fasihi simulizi huwasilishwa kwa mdomo kupitia masimulizi, nyimbo, vitendawili au maigizo. Fasihi andishi huwasilishwa kupitia maandishi kama vitabu, magazeti au makala.

(c) Umiliki

Fasihi simulizi humilikiwa na jamii nzima na ni urithi wa kitamaduni wa pamoja. Fasihi andishi humilikiwa na mtu binafsi au taasisi, ambapo haki miliki huzingatiwa.

(d) Hadhira

Fasihi simulizi hutegemea hadhira ya moja kwa moja inayoshiriki kwa kuuliza au kujibu. Fasihi andishi husomwa binafsi na msomaji bila mawasiliano ya ana kwa ana kati ya mtunzi na msomaji.

2. Bainisha sifa nne muhimu ambazo kitabu cha ziada kinapaswa kuwa nazo.

Kitabu cha ziada kinapaswa kuwa na maudhui sahihi yanayokidhi mahitaji ya mtaala wa elimu ili kusaidia mwanafunzi kuongeza maarifa ya ziada.

Lugha ya kitabu hicho inapaswa kuwa rahisi kueleweka kulingana na kiwango cha uelewa wa wanafunzi wa ngazi husika.

Kitabu kinapaswa kuwa na vielelezo kama picha, jedwali au michoro inayorahisisha uelewa wa somo.

Muundo wa kitabu uwe na mpangilio mzuri wa mada, maswali ya mazoezi na muhtasari kwa kila sura ili kumwezesha mwanafunzi kufanya marejeo kwa urahisi.

3. “Msomaji mahiri anatakiwa kuwa na sifa kadhaa katika usomaji.” Fafanua sifa nne.

Msomaji mahiri anapaswa kuwa na umakini wa hali ya juu ili kufuatilia kila kipengele anachosoma na kupata uelewa wa kina wa maandishi.

Anapaswa kuwa na kasi ya wastani ya usomaji ambayo inamwezesha kuelewa maneno na sentensi bila kukurupuka.

Anahitaji kuwa na uwezo wa kuchanganua maudhui ya maandishi kwa kutambua hoja kuu na hoja za ziada katika kifungu.

Anapaswa kuwa na uwezo wa kutathmini maana pana ya andiko kwa kuhusianisha maandishi na uzoefu wake au maarifa ya awali.

4. Eleza kwa kifupi hasara nne za kutumia mbinu ya Masimulizi katika tendo la ufundishaji na ujifunzaji kwa shule za msingi.

Baadhi ya wanafunzi hawana uwezo mzuri wa kusikiliza kwa muda mrefu, hivyo mbinu ya masimulizi huweza kuwachosha au kuwafanya kupoteza umakini.

Simulizi zisipoandaliwa vizuri huweza kupotoka kutoka kwenye maudhui ya somo na hivyo kutofikia malengo ya ufundishaji.

Mbinu hii haishirikishi sana vitendo vya wanafunzi hivyo inaweza kutoimarisha ushiriki wa wanafunzi darasani.

Simulizi pekee bila vielelezo vya kuona au mazoezi ya vitendo huweza kuwafanya wanafunzi wa aina fulani kushindwa kuelewa dhana kwa undani.

5. Kwa kutumia sentensi zifuatazo andika aina za maneno yaliyopewa mstari:

- (a) Mtoto mdogo amenunua kiatu kizuri. – Kizuri: Kivumishi
- (b) Mama alimwambia Alfred, “Siku zote kaa mbali na mwendawazimu.” – Mwendawazimu: Nomino
- (c) Lo! Kizuri kimeshanunuliwa. – Lo: Kihisishi
- (d) Juma anapenda mchezaji yule. – Mchezaji: Nomino
- (e) Uvivu wake ulimponza hadi akafukuzwa kazi. – Uvivu: Nomino
- (f) Mwalimu aliwahabarisha wanafunzi kuhusu kufunga shule kwa mwezi mmoja. – Aliwahabarisha: Kitenzi
- (g) Dereva alimtoza abiria nauli kubwa. – Alimtoza: Kitenzi
- (h) Asalee! Nimesahau kumtumia mama zawadi ya sikukuu. – Asalee: Kihisishi

6. Fafanua kwa kifupi kazi nne za mwanafunzi wakati mwalimu anawasilisha maarifa mapya katika mchakato wa ufundishaji na ujifunzaji.

Mwanafunzi husikiliza kwa makini maelezo ya mwalimu ili kuelewa dhana mpya na kuunganisha na maarifa ya awali.

Mwanafunzi huandika dondoo na maelezo muhimu katika daftari kwa ajili ya kumbukumbu na marejeo ya baadaye.

Mwanafunzi huuliza maswali kwa mwalimu pale ambapo hajasikia au kuelewa jambo fulani ili kupata ufafanuzi wa kina.

Mwanafunzi hushiriki majadiliano au mazoezi yanayohusu somo jipya kama njia ya kuchakata maarifa na kuimarisha uelewa wake.

7. Taja mambo manne ya kuzingatia ili kupata ujumbe katika habari inayosikilizwa au inayosomwa.

Kusikiliza au kusoma kwa umakini ili kutambua taarifa muhimu zinazowasilishwa na kuzielewa ipasavyo.

Kuchambua maneno au msamiati muhimu unaobeba maana ya ujumbe uliokusudiwa.

Kuhusianisha taarifa mpya na maarifa ya awali ili kupata maana pana ya ujumbe.

Kuweka kumbukumbu au dondoo ya mambo ya msingi yanayojitokeza katika habari hiyo.

8. Eleza kwa kifupi tofauti mbili baina ya zana za kufundishia na zana za kujifunzia.

Zana za kufundishia ni vifaa au nyenzo zinazotumiwa na mwalimu ili kufanikisha uwasilishaji wa somo kwa wanafunzi. Mfano: ramani, kadi za maneno, ubao.

Zana za kujifunzia ni vifaa au nyenzo zinazotumiwa na wanafunzi kusaidia katika ujifunzaji wa maarifa mapya. Mfano: daftari, vitabu vya kiada, kalamu.

9. Onesha sifa nne za mashairi ya jadi au kimapokeo.

Mashairi ya jadi huwa na mizani ya kudumu ambayo huratibu idadi ya silabi katika kila mstari wa shairi.

Mashairi haya hutumia vina vilivyopangwa kwa utaratibu maalumu unaofanana kutoka beti hadi beti.

Hutumia lugha ya picha, methali, mafumbo au taswira zinazowakilisha maana au ujumbe wa kijamii.

Mashairi ya jadi hubeba maudhui ya maisha ya kijadi kama vile maadili, maonyo, ushauri au historia ya jamii.

10. Eleza kwa ufupi maana ya maneno yafuatayo:

(a) Kiimbo – Ni mpandopando au mteremko wa sauti unaotumika katika maneno au sentensi kuonesha hisia au aina ya ujumbe.

(b) Shadda – Ni alama ya maandishi inayowekwa juu ya konsonanti ili kuonesha kurudiwa kwa sauti hiyo mara mbili.

(c) Silabi – Ni kipashio cha matamshi kinachotamkwa kwa pumzi moja, mara nyingi huundwa na konsonanti na vokali.

(d) Mshangao – Ni hali ya kushangaa au kustajabu jambo fulani ambalo halikutegemewa, huonyeshwa na alama ya mshangao (!).

11. Kwa kutoa mfano kwa kila kipengele, oneshwa namna ambayo methali zisipotumika vizuri zinaweza kuleta madhara katika jamii.

(a) Afya

Methali kama “Afya ni bora kuliko mali” inaweza kutafsiriwa vibaya na baadhi ya watu wakaamini kwamba si lazima kujitahidi kujipatia mali, mradi tu mtu ana afya. Tafsiri hiyo inaweza kuwafanya watu kupuuza juhudi za kiuchumi na kujikuta katika hali ya umaskini wa kudumu licha ya kuwa na afya.

(b) Uchumi

Methali ya “Mpanda ngazi hushuka” ikitumika vibaya inaweza kuwatia hofu watu wanaojaribu kuendeleza maisha yao kiuchumi. Wanaweza kufikiri kwamba kila maendeleo ya kiuchumi lazima yafuatiwe na anguko au kushindwa, jambo ambalo linaweza kudhoofisha juhudi za kujituma kiuchumi.

(c) Malezi

Methali ya “Samaki mkunje angali mbichi” ikiwa haitaeleweka kwa usahihi inaweza kusababisha matumizi ya adhabu kali au ukatili kwa watoto kwa kisingizio cha kuwaelekeza wakiwa bado wadogo. Matokeo yake ni kuathiri ukuaji wa kiakili na kihisia wa watoto.

(d) Masuala ya haki

Methali kama “Mnyonge mnyongeni lakini haki yake mpeni” ikiwa itatafsiriwa kijuujuu inaweza kutumiwa kama njia ya kuficha dhuluma kwa wanyonge kwa kuwanyima nafasi sawa katika jamii huku ikidaiwa kuwa wanapewa haki yao, hivyo kuvuruga misingi ya usawa na haki za binadamu.

(e) Ushirikishwaji

Methali ya “Asiyekuwa na lake halimshughulishi” ikiwa haitatumika vizuri inaweza kusababisha watu kupuuza masuala ya kijamii yanayowahusu wengine kwa sababu hawaoni faida ya moja kwa moja kwao. Hali hii inaweza kudhoofisha mshikamano na ushirikiano katika jamii.

12. Wewe ni mwalimu katika Shule ya Msingi Mitinkwetu iliyopo Wilaya ya Nachingwea. Mwandikie barua Afisa elimu wako ukimtaarifu upungufu wa vitabu vya kiada vya somo la Kiswahili.

Shule ya Msingi Mitinkwetu
S.L.P 106
Nachingwea
17 Machi 2025

Afisa Elimu
Wilaya ya Nachingwea
S.L.P 75
Nachingwea

Yah: TAARIFA YA UPUNGUFU WA VITABU VYA KISWAHILI SHULENI

Ndugu Afisa Elimu,

Napenda kukuletea taarifa ya upungufu mkubwa wa vitabu vya kiada vya Kiswahili katika Shule ya Msingi Mitinkwetu. Kwa sasa, vitabu vilivyopo havitoshi kukidhi mahitaji ya wanafunzi waliopo katika shule yetu.

Kwa mfano, katika darasa la nne lenye wanafunzi 62, vitabu vya Kiswahili vilivyopo ni 11 pekee. Hii inasababisha wanafunzi zaidi ya watano kushirikiana kitabu kimoja, hali inayozorotesha mchakato wa ujifunzaji wa somo la Kiswahili.

Nakuomba utusaidie katika kupata vitabu hivyo ili kuinua kiwango cha ujifunzaji wa lugha hii muhimu. Tunaamini kwamba kwa msaada wako, changamoto hii itapatiwa ufumbuzi mapema.

Wako katika kuboresha elimu,
Mwajuma Ally
Mwalimu Mkuu – Mitinkwetu

13. Kwa kutumia mifano, ainisha aina tano za kauli ya utendaji katika lugha ya Kiswahili.

Kauli ya kutenda ni aina ya kauli ambapo mtenda hufanya kitendo moja kwa moja. Mfano: Juma anapika wali. Katika mfano huu, “Juma” ndiye anayetekeleza kitendo cha kupika.

Kauli ya kutendewa ni pale ambapo kitendo hutekelezwa kwa mtu mwingine. Mfano: Wali unapikwa na Juma. Hapa kitendo kinamhusu wali, ambaye ametendewa na Juma.

Kauli ya kutendeani ni pale ambapo watendaji hufanyiana tendo kwa pamoja. Mfano: Wanafunzi wanasaidiana kubeba vitabu. Kitendo kinafanywa kwa pande zote mbili.

Kauli ya kujitendea ni pale ambapo mtenda anajitendea mwenyewe. Mfano: Asha alijipika chakula. Asha ndiye mtenda na pia ndiye anayepata matokeo ya tendo.

Kauli ya kutendea ni pale ambapo tendo linaelekezwa kwa mtu mwingine lakini si lazima yeye alitende. Mfano: Mama alimletea mtoto zawadi. Kitendo kilifanywa kwa niaba ya mtoto.

14. Fafanua aina sita za maswali yanayotumika kupima wanafunzi wa shule za msingi, kisha toa mfano kwa kila aina.

Maswali ya kuchagua jibu sahihi huuliza swali lenye majibu kadhaa ambapo mwanafunzi huchagua jibu moja. Mfano: Kiswahili ni lugha ya taifa. A. Kiingereza B. Kiswahili C. Kiarabu D. Kilatini

Maswali ya kujaza nafasi humwomba mwanafunzi kuandika neno sahihi linalokamilisha sentensi. Mfano: Baba _____ soko kununua ndizi.

Maswali ya kweli au si kweli humtaka mwanafunzi kuchagua kati ya “Kweli” au “Si kweli” kwa kauli iliyotolewa. Mfano: Kiswahili ni lugha ya kimataifa. (Kweli/Si kweli)

Maswali ya ulinganishi huomba mwanafunzi atofautishe au afananishe dhana mbili. Mfano: Tofautisha kati ya nomino na kivumishi.

Maswali ya maelezo ya wazi humtaka mwanafunzi kueleza kwa sentensi kamili. Mfano: Eleza maana ya nomino.

Maswali ya kuchora huwahimiza wanafunzi kutoa uelewa wao kwa njia ya michoro. Mfano: Chora picha ya nyumba na uonyeshe sehemu zake kuu.

15. (a) Shajara ya somo ni nini?

Shajara ya somo ni daftari rasmi linalotumiwa na mwalimu kurekodi taarifa zote za vipindi vya somo anavyofundisha darasani ikiwa ni pamoja na mada, malengo, mbinu na tathmini.

(b) Fafanua vipengele vinne vya shajara ya somo la Kiswahili.

Dhana au ujuzi uliokuwa unafundishwa ni sehemu ya shajara inayoonyesha mada au somo lililofundishwa.

Maoni ya Mkuu wa Idara ni sehemu ambapo mkuu wa idara huandika ushauri, tathmini au marekebisho kuhusu ufundishaji wa somo.

Taarifa za jumla au awali hutoa maelezo kuhusu darasa, idadi ya wanafunzi, jina la mwalimu, na jina la somo.

Tarehe ya kuanza na kumaliza huonyesha lini somo lilianza kufundishwa na lilimalizika rasmi darasani.

16. Eleza hatua sita za kufuata katika kufundisha somo la ufupisho kwa wanafunzi wa Darasa la Saba.

Hatua ya kwanza ni kueleza dhana ya ufupisho kwa kutumia mifano rahisi na kuwaonyesha tofauti kati ya maandishi marefu na maandishi yaliyofupishwa.

Hatua ya pili ni kufundisha wanafunzi namna ya kutambua hoja kuu katika kifungu cha maandishi kwa kuonyesha sentensi muhimu.

Hatua ya tatu ni kuwaelekeza kutambua hoja za ziada zinazounga mkono hoja kuu na jinsi ya kuziunganisha kwa kifupi.

Hatua ya nne ni kuwapa wanafunzi mazoezi ya vitendo ya kuchambua maandiko na kutoa dondoo muhimu kwa maneno yao wenyewe.

Hatua ya tano ni kuwaonyesha jinsi ya kuandika muhtasari kwa kuunganisha dondoo walizochambua kwa mpangilio wa kimantiki.

Hatua ya sita ni kufanya tathmini ya kazi zao kwa pamoja na kuwapa mrejesho wa namna ya kuboresha ufupisho wao.